

Ulemâ ve Sûfiler Arasında Tartışmalı Bir Konu Olan Tevessül Konusuna Dair Delillerin Değerlendirilmesi

Controversialtopivamong Medieval/Racent Age Ulama and Sufis Evaluation of Evidence on The Subject of Tawassul

İHSAN KOÇAK

Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi,
İlahiyat Fakültesi, Tasavvuf Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Öğrencisi.
Ankara, Türkiye.

Ankara Yıldırım Beyazıt University,
Faculty of Divinity, Department of Sufism, Post Graduate Student.
Ankara, Turkey.

Türü: Makale

ORCID 0000-0003-1702-9937

ihsankocak01@hotmail.com

Geliş Tarihi: 9 Mayıs 2023 | **Yayın Tarihi:** 21 Aralık 2023

3.Makale

Atıf/Citation: Koçak, İ. (2023). "Ulemâ ve Sûfiler Arasında Tartışmalı Bir Konu Olan Tevessül Konusuna Dair Delillerin Değerlendirilmesi". *Genç Atebe Dergisi* 4, 26-37

Özet

Bu makalede âlimler arasında ihtilaf mevzu haline gelen tevessül uygulamalarına dair meselelerin delilleri ele alınacaktır. Tevessül; hak mezheplerin, farklı itikâdi ekollerin ve düşünürlerin gündemini daima meşgul etmiştir. Geçmişten günümüze bazı ilahiyatçıların, gerek sosyo-kültürel sebeplerle gerekse de gelenek/görenek ve eğitim gibi unsurlardan kaynaklanan farklılıklar sebebiyle tevessülü savunan kitleleri tenkit ettikleri yadsınamaz bir gerçektir. Bu gerçeklik karşısında konu ile ilgili delilleri objektif bir biçimde ele almak daha doğru olacaktır. Bu kısa çalışmada amacımız; tevessül anlayışının tarihsel arka planına bakmak, tevessülü kabul edenler ile etmeyenlerin delillerini zikretmek ve söz konusu kişilerin konuya dair görüşlerini ifade ederek bu alanda ittifak edilen hususları tespit etmeye çalışmaktır.

Anahtar Kelimeler: Tasavvuf, Tevessül, Dua, Sünnet, Bidat.

Abstract

In this article, the evidence of the issues related to the anecdote of tawassul practices, which has become the subject of disagreement between Salaf and Sunni scholars, will be discussed. In particular, the subject of tawassul has always occupied the agenda of the right sects, different schools of belief and thinkers. In the past and today, some theologians, both socio-cultural, tradition / custom, education, etc. It is an undeniable fact who defend it, In this short study, our aim is to evaluate the views and evidences of the medieval and modern ulama and mystics who accept and criticize tawassul in an objective way, and then to learn the approaches of the Qur'an and Sunnah discourse on tawassul.

Keywords: Sufism, Tawassul, Dua, Sunnah, Bid'at.

Giriş

Tanrı/ilâh inancı, alem ve insan ilişkisi Hz. Adem'den (as) günümüze kadar hemen hemen her toplumda yaratılmışlığın bir gereği olarak varlığını sürdürülmüştür. Zorunlu olarak sürdürülen bu ilişkinin kaynağının sosyal ve psikolojik etkenlere dayandığını söylemek mümkündür. Zorunlu olan bu ilişkinin sürdürülebilirliğini sağlamak amacıyla bireylerin Yaratıcı ile olan ilişkisinde farklı yollara başvurdukları bilinen bir gerçektir. İslâm'da; dua, ibadet veya Allah'a yakın olduğu kabul edilen bir şahsın, kişiyi yaratana yaklaştırdığını ve yaratıcısını hatırlattığını rahatça ifade edebiliriz. Ancak bu yaklaşımın bazı ekoller tarafından kabul görülmeyip tenkit edildiğini ve hatta tenkitlerin şirk ithamına vardığını da ifade etmek gerekir.

Tevessül, daha çok tasavvuf ve kelâm ilimlerinin ilgi alanına giren ve bu disiplinlerce tartışma konusu yapılan bir kavramdır. Tevessül kavramının tartışma konusu olmasının öncelikli sebebi, “vesile” ve “tevessül” kelimelerinin Kur’ân ve hadislerde geçen kavramlar olması ve mezkûr âyet ve hadisleri anlama ve yorumlama ihtiyacı” şeklinde olabilir. İkinci olarak ise, tasavvuf ve kelâm ilminin muhteva bakımından Allah-insan ilişkisini inceliyor olmasıdır. Bu bağlamda İbn Teymiyye'den (ö. 728/1328) önce tevessülün mutlak olarak câiz olmadığını söyleyen bir âlimin bulunduğu bilinmemekle birlikte onun *Kâidetün Celile fi't-Tevessüli ve'l-Vesile* adlı eserinden sonra bu mesele daha çok tartışılarak İslâm âleminin gündemine girmiştir. İbn Teymiyye'nin yaptığı tevessül eleştirilerine Subkî (ö. 756/1355) *Şifâ'ü's-sekâm* adlı eseri ile cevap vermiş ve her iki eser de daha sonra gelen âlimler tarafından kaynak olarak kullanılmıştır.

Vesile ve tevessül, ülkemizde pek çok akademik çalışmaya konu olmuştur. Ömer Yılmaz'ın *Geçmişten Günümüze Tasavvuf ve Tarikatlar* adlı çalışmasının “Tevessül ve Şefaat” başlığını taşıyan bölümü, Ahmet Yıldırım tarafından hazırlanan “*Tasavvufun Temel Öğretilerinin Hadislerdeki Dayanakları*” adlı doktora tezinin “Tevessül ve Çeşitleri” başlığını taşıyan 15 sayfadan müteşekkil bölümü (s. 261-275) (Ankara 1996), Ali Ataç tarafından “*Kelâm ve Tasavvuf Açısından Tevessül*” adıyla doktora tezi (İstanbul 1993), İsmail Çalışkan tarafından hazırlanan “*Kur’ân-ı Kerîm’e Göre Tevessül ve Vesile*” başlıklı yüksek lisans tezi (Ankara 1992), Zekeriya Güler'in “*Vesile ve Tevessül Hadislerinin Kaynak Değeri*” adlı makalesi ve Lütfi Taşel'in “*Abdullah Tanrıkulu'nda Vehhabilik Eleştirisi Vesile Tevessül Örneği*” adlı yüksek lisans tezi; bu çalışmalardan bazılarıdır.

Çalışmamızda istenilen verimin elde edilebilmesi için önce tasavvuf literatüründe kullanılan “tevessül” kavramına değinilecek akabinde tevessülün caiz olduğunu ve olmadığını söyleyen kesimlerin görüşleri ve delilleri paylaşılacaktır. Ayrıca konunun daha iyi anlaşılabilmesi için İslâm'ın aslî kaynaklarının tevessüle bakış açısı deliller ve değerlendirmelerimizle birlikte ele alınacaktır.

1. Tevessül

Sözlükte “bir aracı vasıtasıyla maddî veya manevî derecesi yüksek birine yaklaşmayı arzu etmek; iyi amellerle Allah'a yaklaşmayı ummak” anlamındaki vesl kökünden gelir.¹ V-s-l “و س ل” sülâsî fiilinin tefe'ul bâbına nakledilmiş sığası olan tevessül; vesile kelimesi ile aşağı yukarı aynı kullanım alanına

¹ Muhammed b. Mükerrrem İbn Manzûr, “vsl”, *Lisânü'l-'Arab* (Beyrut: Dâr'u Sadr, 1994), 11/724-725.

sahiptir.² İstilahta tevessül; istek ve arzuyla bir şeye ulaşma, kötülükleri terk edip şeriatın üstün gördüğü davranışları işleyerek Allah'ın rızasına kavuşmak,³ ayrıca bir zararın giderilip menfaatin celbi konusunda gayrının sarf edilmesi anlamına gelmektedir.⁴

Genel anlamda “yardım istemek” anlamındaki “istiâne”, “istiğâse” ve “istimdâd” da tevessül ile aynı manada kullanılmaktadır.⁵ Aynı zamanda tasavvufî niteliği ağır basan alimlerin kastettikleri mana itibariyle istiâne, istiğase, istişfa', teşeffu', teveccüh ve teberrük lafızları arasında bir fark olmadığı ifade edilmiştir.⁶ Tasavvufta ise bu isimler “darda kalan bir tarikat ehlinin şeyhini yardıma çağırması veya ermişlerin ruhlarından yardım ve imdat istemesi şeklinde kabul edildiği belirtilmiştir.⁷

Kur'ân-ı Kerîm'de tevessül kelimesi geçmemekle birlikte vesilenin yer aldığı iki ayetten birinde Allah, müminlere kendisine yakın olmaya vasıta aramalarını ve kurtuluşa ermek için O'nun yolunda bütün güçlerini harcamalarını emretmekte,⁸ diğesinde ilâh diye tapılan ve dua edilen varlıkların da rablerine yakın olmak için bir vasıta aradıkları belirtilmektedir.⁹ İnsan, tabiatı itibariyle zayıf bir varlıktır. Özellikle başa gelen sıkıntı ve çaresizlikten kurtulup gönül rahatlığı içinde yaşamak için madî-manevî bir vesile aramak, insanın yapısında var olan bir duygudur. Tüm nevileriyle tevessülün bu duygu ve düşüncenin birer tezahürü olarak ortaya çıktığını söylemek mümkündür.

2. Tevessülün Caiz Olduğu Görüşü ve Delilleri

Ma'rûf-i Kerhî (ö. 200/815), Sübkî (ö. 771/1370), Kevserî (1879-1952), Saîd Havvâ (1935-1989) bu görüşü savunanların başında gelmektedir. Tasavvuf çevrelerinde kabul gören tevessül şu ifadelerle gerçekleşmektedir; “Fılan velinin veya salih kulun hakkı için senden şunu niyaz ederim.”¹⁰ İlk süfîlerden Ma'rûf-i Kerhî, Serî Sakatî (ö. 251/865)'ye şöyle demiştir: “Allah'tan bir isteğin olduğu zaman benim ismime yemin ederek, Ma'ruf'un hürmetine diyerek o dileğini Allah'tan iste.” O, bu örnek ile vesilenin caiz olduğu hususunu dile getirerek¹¹ Kur'ân-ı Kerîm'deki muhtelif âyetleri¹² öne sürmüştür.

İmâmiyye, Şâfiî, Mâlikî fakihlerinin hepsi ve Hanefî mezhebinin müteahhirleri ve Hanbelî mezhebi, Hz. Peygamber (sas) hayattayken veya vefatından sonra tevessülün caiz olduğunu kabul etmişler ve Kur'ân-ı Kerîm'den -12. dipnotta yer alan- çeşitli delilleri ileri sürmüşlerdir.¹³

² İbn Manzûr, “vsl”, 11/724-725.

³ Râgıb el-İsfahânî, *el-Müfredât*, nşr. Safvân Adnân Dâvûdî (Dımaşk: y.y., 1992), 523-524

⁴ Ömer Yılmaz, *Geçmişten Günümüze Tasavvuf ve Tarikatlar* (Ankara: Akçağ Yayınları, 2021), 143.

⁵ Yusuf Şevki Yavuz, “Tevessül”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2012) 41/6-8.

⁶ Zekeriyya Güler, “Vesile ve Tevessül Hadislerinin Kaynak Değeri”, *İLAM Araştırma Dergisi* 2/1 (1997), 85.

⁷ Ahmet Yıldırım, *Tasavvufun Temel Öğretilerinin Hadislerdeki Dayanakları* (Ankara: TDV Yayınları, 2013), 280.

⁸ el-Mâide 5/35.

⁹ Yavuz, “Tevessül”, 41/7.

¹⁰ Yavuz, “Tevessül”, 41/7.

¹¹ Mustafa Kara, *Dervişin Hayatı Süfînin Kelâmı* (İstanbul: Dergâh Yayınları, 2005), 396.

¹² el-Bakara 2/89, 186, 247; es-Sebe' 34/ 22-23; ez-Zümer 39/3; et-Tevbe 9/99.

¹³ I. Âlemgîr Şâh, *Fetavâyü'l-Hindiyye* (Bulak: y.y., 1310), 2/254.

Abbâsî halifesi Mansûr (ö. 158/775), Malikî mezhebi kurucusu Mâlik b. Enes'e (ö. 179/795) şöyle sordu: "Acaba Allah'ın Peygamberine mi dönüp dua edeyim yoksa kibleye dönerek mi?" Malik şöyle dedi: "Neden Allah'ın Peygamber'inden yüz çeviriyorsun? Halbuki o, kıyamette, senin ve baban Hz. Âdem'in Allah'la olan vesilesidir. Ona dön ve ondan şefaata iste"¹⁴ diyerek önceki peygamberlerin davranışlarını delil olarak kullanmışlardır.

Murî en-Nevevî (ö. 676/1277) Hz. Peygamber'i (sas) ziyaret adabı beyanında tevessül ile ilgili şunları söyler: "Ziyaretçi, Resulullah'a dönerek ona tevessül etmeli ve onun vesilesiyle Allah'tan şefaata dilemeli. Bir Arap'ın Hz. Peygamber'in kabri başına gelerek şöyle dediği gibi: Selam olsun sana ey Allah'ın Resülü, Allah'ın Kur'an'da şöyle buyurduğunu işittim: 'Onlar da nefislerine zulmettikleri vakit sana gelerek Allah'ın, kendilerini affetmesini isteselerdi, Peygamber de onlara af dileseydi elbette onlar tövbeleri kabul edicinin Allah olduğunu görür, anlarlardı.' Daha sonra şöyle dedi: Şimdi günahlarımın bağışlanması için geldim ve seni Allah katında şefaataçi ve vesile karar kıldım"¹⁵ diyerek tevessülü tatbik etmiştir.

Şevkânî, Hz. Peygamber'in (sas) zâtı ile tevessülde bulunmayı ve onun dışında enbiyâ, evliyâ ve ulemânın hürmeti ile tevessül yapılabileceğini beyan etmiştir. Ahmet el-Gazzâlî (ö. 505/1111) Hz. Peygamber'in (sas) kabrinin yanına giderek şöyle söyler: "Günahlarımdan tevbe ederek sana geldim ve seni, Allah katında vesile kıldım."¹⁶ O böyle yaparak tevessülün meşrûluğunu amelleri ile belirtir.

3. Tevessülün Caiz Olmadığı Görüşü

Tevessülün caiz olmadığı görüşünü savunanlar bu tür bir uygulamanın kişiyi şirke kadar götürebileceğini savunmuşlardır. Sûfilerden Hamdûn el-Kassâr (ö. 271/884) ve Bâyezîd-i Bistâmî'nin (ö. 234/848) tevessüle sıcak bakmadıkları; Bistâmî'nin tevessülü, denize düşmüş birinin kendisi gibi boğulan birinden yardım istemesine benzettiği belirtilir.¹⁷

İbn Teymiyye (ö. 728/1328) başta olmak üzere, Muhammed b. Abdülvehhâb (ö. 1206/1792) ve Seyyid Muhammed Reşîd Rızâ (ö. 1865/1935) tevessülün caiz olmadığı konusunda görüş birliği yaparak: "Sahabe, Peygamber hayattayken ona tevessül ediyorlardı fakat vefatından sonra hiçbir zaman tevessül etmediler. Aksine dua etmek için Peygamber'in kabri başında duranları bundan menediyorlardı. O hâlde nasıl olur da kendileri tevessül edebilirler"¹⁸ görüşünü benimsediklerini belirterek şu delilleri öne sürmüşlerdir:

a) "(Rabbimiz!) Ancak sana kulluk eder ve yalnız senden yardım dileriz."¹⁹

b) "Kullarım sana beni sorduklarında bilsinler ki şüphesiz ben yakınum (...)"²⁰

¹⁴ Ahmed b. Muhammed el-Kastallânî, *el-Mevâhibü'l-ledünniyye bi'l-minahi'l-Muhammediyye, Vefau'l-Vefad*, (Beirut: y.y., 1991), 4/1371.

¹⁵ Muhammed Abdür-raûf Münâvî, *el-Mecmû'u'l-Fâ'ik min (fi) hadîsi hâtimeti rusûli'l-halâ'ik*, (Riyad: y.y., 1409), 8/274.

¹⁶ Ebû Hâmid Muhammed Gazzâlî, *İhyâ'ü 'ulûmi'd-dîn* (İstanbul: Çelik Yayınları, 2016), 1/258-261.

¹⁷ Yılmaz, *Geçmişten Günümüze Tasavvuf ve Tarikatlar*, 145.

¹⁸ Muhammed Reşîd Rızâ, *Tefsîrü'l-Menâr* (Beirut: y.y. 1999), 2/250-253.

¹⁹ Kur'an Yolu (10 Ekim 2023), el-Fâtiha 1/5.

²⁰ el-Bakara 2/186.

- c) “İnsanı biz yarattık ve elbette içinden geçenleri biliriz; sağında solunda oturmuş iki alıcı (yaptıklarını) alıp kaydederken biz ona şah damarından daha yakınız.”²¹
- d) “İman edip rızâsına uygun işler yapanların dualarını kabul buyuran ve kendi lutfundan onlara fazlasını veren de O’dur. İnkârcılara gelince, onlar için çetin bir azap vardır.”²²
- e) “İnsanın başına zararlı bir şey geldiğinde yan üstü yatarken veya otururken ya da ayakta iken hemen bize dua etmeye koyulur; onu zararlı durumundan kurtardığımızda ise -sanki başına gelen zararı gidermeye bizi çağırıp yalvarmamış gibi- inkârcılığa dönüp yoluna devam eder; haddi aşanlara işte bu şekilde yaptıkları güzel görünmektedir.”²³
- f) “Denizde bir tehlikeyle yüz yüze geldiğinizde Allah’tan başka bütün yardıma çağırdıklarınız kaybolup gider. O sizi kurtarıp karaya çıkardığında ise yüz çevirirsiniz. İnsan oğlu çok nankördür!”²⁴

İbn Cerîr et-Taberî (ö. 310/923) Müslümanlar arasında vuku bulan ihtilâflar bağlamında Resulullah’tan (sas) sonra Allah’ın hücceti sayılan dinî liderlerin bulunup bulunmadığı meselesinin tartışıldığını belirtir; ayrıca Allah’a dua ederken “peygamber ve veliler hakkı için” ifadesini kullanarak tevessülde bulunmanın câiz olmadığına ilişkin bir görüşü Ebû Hanîfe’ye (ö. 150/767) nispet eder.²⁵

Şeyh Ebû Abdullah Kureşî de der ki: “Yaratığın yaratıktan yardım istemesi, tutuklunun tutukludan yardım istemesi gibidir. Eğer kendisinden yardım istenen kişide Hak bir güç yaratmamışsa, onun kendiliğinden yapacağı bir şey yoktur.”²⁶

Tevessül ve vesile lafızlarında kapalılık olduğu için bu kelimelerin öncelikle Kur’an, Sünnet ve sahabe dilindeki anlamlarının iyice bilinip ayırt edilmesi gerekir. Ayetlerde geçen “vesile”den maksat; kendisiyle Allah’a (cc) yaklaşılan vacipler ve müstehaplardır. Dolayısıyla haram, mekruh veya mubah gibi vacip ya da müstehap olmayan şeyler vesilenin kapsamına girmezler görüşünü öne sürerler.²⁷ Bu kesime göre sahabe sözlerinde geçen tevessül veya teveccüh kavramlarıyla Hz. Peygamber’in (sas) duası veya şefaatiyle tevessül etmek kastedilmekle birlikte sahabenin dilindeki tevessülden maksat, Hz. Peygamber’in (sas) zatıyla değil duasıyla ve şefaatiyle yapılan tevessüldür.²⁸

4. Meşruluğu Hakkında İttifak Edilen Tevessül Çeşitleri

Meşru tevessülün birkaç çeşidi olduğundan bahsedilebilir. İlerleyen kısımda sayacağımız tevessül çeşitlerinin hemen hemen hepsi de gerek Hz. Peygamber (sas) gerekse de onun ashabından sahih şartları taşıyan rivayetler yoluyla günümüze kadar aktarılmıştır. Bu ümmetin âlimlerinin kahir ek-

²¹ Kâf 50/16-17.

²² eş-Şûrâ 42/26.

²³ Yûnus 10/12.

²⁴ el-İsrâ 17/67.

²⁵ Yavuz, “Tevessül”, 41/6-8.

²⁶ Mahmud Sa’d Tıblavî, *İbn Teymiyye’de Tasavvuf* (İstanbul: İnsan Yayınları, 1989), 248-249.

²⁷ Takıyyüddîn İbn Teymiyye, *Kâidetü’n-celile fi’t-tevessülü ve’l-vesîle*, thk. Rabî’b. Hâdî Umeyr el-Medhalî (Acman: Mektebetü’l-furkân, 1422/2001), 84.

²⁸ Takıyyüddîn İbn Teymiyye, *Mecmû’u’l-fetâvâ*, thk. Abdurrahman b. Muhammed b. Kâsım (Medine: Mucemme’u’l-Melik, 1995), 1/143.

seriyeti bazı tevessül çeşitlerinin meşru ve câiz olduğu konusunda ittifak etmişlerdir. Âlimler meşru tevessülün çeşitlerinin; Allah'ın isim ve sıfatlarıyla, salih amel ile ve salih kişilerin duasıyla yapılan tevessül olduğu konusunda görüş birliği etmişlerdir.²⁹ Buna göre, niyet-amel bütünlüğü içerisinde İslam'ın ruhuna uygun, tevhid ilkesine zarar vermeyen ve bidatlardan uzak olarak Allah'a yakınlık sağlamak için yapılan davranışlar farklı biçimlerde değerlendirilir.

4.1. Allah'ın İsim ve Sıfatları ile Tevessül

Duanın kabul edilmesi için Allah'ın isim ve sıfatlarının zikredilmesi ve zikredilen bu isim ve sıfatların da duanın kabulüne vesile kılınması, âlimlerin ittifakı ile meşru tevessül çeşitlerinin başında gelmektedir.³⁰ Allah kendisinden bir şey istenildiğinde kendisine en güzel isimler ile dua etmemizi ve ayrıca bu esmalar hakkında doğru bilgi sahibi olmamızı da emretmiştir.³¹ Kur'ân-ı Kerim'de peygamberlerin de Allah'ın güzel isimlerini vesile kılarak yaptıkları dua örnekleri mevcuttur.³² Ayrıca şunu da ifade etmek yerinde olacaktır: Kur'ân-ı Kerim'i okuduktan sonra okunan ayetleri de duada vesile sebebi yapmak "Allah'ın isim ve sıfatları ile tevessül etmek" şeklinde kategorize edilerek bu şekilde yapılan tevessülün de geçerli olabileceği ifade edilmiştir.³³

4.2. Salih Amel ile Tevessül

İttifak ile kabul edilen tevessül çeşitlerinden ikincisi de salih amel ile yapılan tevessül çeşididir. Kişi Allah için yapmış olduğu bir amelini, duasının kabul olması için vesile edebilir.³⁴ İman etmenin bir gereği olarak müminin, kendisine emredilen ibadetleri ve mükellef kılındığı amelleri, şartlarına ve adabına riayet ederek yapması ve amelleri bozan şeylerden uzak durması emredilmiştir.³⁵ Kanaatimizce böyle davranan kimseler, Allah Teâlâ'nın salih kullarına vadettiği kazanca ve O'nun rızasına ulaşmak için yapmış olduğu amelleri ile O'na tevessül ederler. Ayrıca bir kimsenin başına bir musibet, hastalık, istenmeyen bir şey geldiği ya da bir ihtiyaç içine düştüğü zaman bu gibi durumlardan kurtulmak için daha önce yaptığı bu salih ameller ile tevessülde bulunabilir. Bununla birlikte Kur'ân-ı Kerim'de tevessülün salih ameller ile yapılacağına, bu tür tevessülün caiz ve meşru olduğuna dair pek çok delil mevcuttur.³⁶ Nitekim amelini, salih bir amel olarak değerlendirilebilmesi için birkaç şartından bahsetmek gerekmektedir:

- Ameli yapan kişinin Müslüman olması.
- Yapacağı amelini imanın bir gereği olarak görüp yapması.

²⁹ Ebu Eymen ed-Dımaşkî, "Vesile", *Şâmil İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: Dergah Ofset, 1999), 231.

³⁰ Takıyyüddin İbn Teymiyye, *Resâil ve Fetâvâ*, thk. Muhammed Reşid Rızâ Muhammed el-Enver Ahmed el-Baltacı (Kahire: Mecmûatü'r-resâilî'l-kübrâ, 1992), 85.

³¹ el-Arâf 7/180.

³² İbrâhîm 14/38-41; eş-Şuarâ 26/78-87; el-Arâf 7/155-156.

³³ Yavuz, "Tevessül", 41/7.

³⁴ Mahmud Rifat Kademoğlu, "Sâlih", *Şâmil İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: Dergah Ofset, 1999), 7/17-119.

³⁵ Âl-i İmrân 3/104-114.

³⁶ el-Bakara 2/127-128; Âl-i İmrân 3/7-8, 52-53, 136-138, 191-195; İbrâhîm 14/37; Yûnus 10/85-86.

c) Amelin İslam'ın asli kaynaklarına uygun olması.³⁷

Sonuç olarak salih ameller, ihtiyaçlarımızın karşılanması için bir vesiledir. Çünkü onlar, ihtiyaçlarımızın giderilmesine sebeptir. Bundan dolayı müminin, Allah'ın sevdiği ve kendisi ile Allah Teâlâ arasında kurbiyet oluşturacak amelleri yapmasının vesile kapsamında değerlendirildiğini açıkça ifade edebiliriz.

4.3. Salih Kişilerin Duası ile Tevessül

Ulemanın cevaz verdiği ve ittifak ettikleri diğer bir tevessül çeşidi ise salih kulların duası ile tevessüldür. Bu tevessül çeşidi bir ihtiyacın giderilmesi veya günahlarının affi için müttakî ve salih kimselerin duaları ile Allah'a tevessül etme şekli olduğunu söylemek mümkündür. Kur'an'da bildirildiğine göre, Hz. Yusuf'u (as) kıskanan kardeşleri onu kuyuya attıktan sonra, babaları Hz. Yakub'a (as) giderek onun bir kurt tarafından yenildiğini söylemişlerdi. Ancak gerçekler bir süre sonra ortaya çıkınca, kardeşleri tövbe edip babalarından kendilerinin affedilmesi için Allah'a dua etmesini istedikleri, babalarının ise bu isteğe olumlu bir yanıt verdiği ifade edilmiştir.³⁸

Farklı bir ayette ise Allah Teâlâ, Hz. Peygamber'e (sas) hem kendisinin hem de kadın-erkek tüm inananların affedilmesi için dua etmesini emretmiş,³⁹ o da bu emre karşılık hem kendisine hem de müminlere dua etmiştir.⁴⁰ Ashab-ı kirâmın, Hz. Peygamber'e (sas) gelerek kendileri için dua istedikleri, Hz. Peygamber'in (sas) ise sahabeye kendisiyle tevessülde bulunmalarını söylediği nakledilmektedir.⁴¹

Şam bölgesinde kuraklık başladığında Muaviye b. Ebî Süfyân ve halk istiskâ duasına çıkarlar. Muaviye, minberde iken Yezîd b. Esved el-Cüreşi'yi yanına çekip birlikte tevessül ederek: "Allah'ım! Bugün aramızdaki en hayırlımız ve en faziletlimizi aracı kılarak Senden şefaât diliyoruz. Allah'ım! Yezîd b. Esved el-Cüreşi vesilesiyle Senden şefaât taleb ediyoruz."⁴² şeklinde dua eder. Daha sonra Yezîd'den ellerini kaldırıp dua etmesini ister. Yezîd'le birlikte bulunan Şam halkı da dua ettikten kısa bir zaman sonra Allah orada bulunan beldeye lütfunu yağdırır. Bu sebebe binaen ulema; "Dindar ve salih kimselerle yağmur duası yapmak müstehaptır. Hz. Peygamberin ehl-i beytinden olursa daha iyi olur."⁴³ demişlerdir.

Tüm bu rivayetlerden anlaşılmalıdır ki, Allah katında bazı müminlerin duası bazılarının nazaran daha makbul kılınmıştır. İnsanların, ihtiyaçlarının giderilmesi veya günahlarının affedilmesi için salih bir zatın duasına başvurmaları, nasıl bir yol izleneceğine dair onlardan görüş istemeleri gibi örnekler üzerinden tevessülde bulunmalarının garipsenecek bir olgu ve olay olmadığı, aksine faydalı ve lüzumlu bir iş olduğu sonucuna ulaşılmaktadır. Bundan hareketle iman eden bir kişinin salih bir zat

³⁷ İsmail Karagöz, *Kur'an'a Göre İnsana Verilen Görev ve Değer* (İstanbul: Çelik Yayınları, 1996), 218.

³⁸ Yûsuf 12/98.

³⁹ Muhammed 47/19.

⁴⁰ Ebü Abdillâh Muhammed b. İsmail el-Buhârî, *el-Edebü'l-Müfred* (İstanbul: Çağrı Yayınları, 1992), (No. 640).

⁴¹ Ebü Abdirrahmân Ahmed b. Şuayb b. Ali en-Nesâî, *Kitâbü's-Süneni'l-Kübrâ*, thk. Abdülgaffar el-Hasen (Beyrut: Dâru'l-kütübi'l-ilmîyye, 1991), 6/169.

⁴² Nesâî, *Kitâbü's-Süneni'l-Kübrâ*, 6/170-171.

⁴³ İzzet Ali Atiyye, *el-Bid'atu tahdîduhâ ve mevkîfu'l-islâmi minhâ* (Beyrut: Dâru'l-kütübi'l-ilmîyye, 1980), 380.

aracılığı ile dertlerinden kurtulması ve günahının affedilmesi için Allah'a iltica etmesinde bir problem gözükmemektedir.

5. Tevessülün Kur'ân-ı Kerîm'den Delilleri

Kur'ân-ı Kerîm'de doğrudan ve dolaylı olarak tevessüle işaret eden birçok ayet-i kerime bulunmaktadır. Bunların bir kısmı izahlarıyla birlikte sunulacaktır. Cenab-ı Hak Kur'ân-ı Kerîm'de mealen şöyle buyuruyor: "Ey iman edenler! Allah'tan korkun, O'na yaklaşımaya vesile arayın"⁴⁴ İbn Kesîr ve Mukâtil b. Süleyman (ö. 150/167) ayet-i kerîmede geçen "vesile" kelimesinin "yakınlık" anlamını taşıdığını ve cennette Hz. Peygamber'e (sas) mahsus bir makam olduğunu ifade etmişlerdir.⁴⁵ Kerhî başta olmak üzere sûfilerden bazılarının bu ayete getirdikleri yorum ise, tevessülün lüzumu ve cevazlığı ile ilgilidir.⁴⁶ Başka bir ayet-i kerîmede ise "De ki: Allah'ı bırakıp da tanrı olduğunuzu ileri sürdüklerinize yalvarın! Ama onlar sizin sıkıntınızı ne kaldıracak ne de ferahlığa çevirebilirler. Bu insanların yalvardıkları varlıkların Allah'a en yakın olanları bile rablerine daha yakın olabilmek için vesile ararlar; O'nun rahmetini umar, azabından korkarlar. Rabbinin azabı gerçekten sakınılması gereken bir azaptır."⁴⁷ İbn Kesîr bu ayet-i kerîmede geçen "Rablerine vesile ararlar" ifadesindeki vesilenin ancak akıl sahibi kimseleri kapsadığını ve müşriklerin güneş, ay, yıldız ve putlar gibi aracı kıldıkları cansız varlıklarla ilgili olmadığını bildirmiştir.⁴⁸ İbn Kesîr; bir kısım Arapların cinlerden bir gruba taptıklarını, taptıkları bu cinlerin bir süre sonra iman ettiğini, ancak o Arapların bu durumdan haberleri olmadığını ve cinlere tapmaya devam ettiklerini, bunun üzerine bu ayet-i kerîmenin indiğini ifade etmiştir.⁴⁹

Diğer bir ayette Cenâb-ı Hak "Biz her bir peygamberi, Allah'ın izniyle, ancak kendisine itaat edilmesi için gönderdik. Eğer onlar kendilerine kötülük ettiklerinde sana gelseler de Allah'tan bağışlanmayı dileselerdi, peygamber de onlar için mağfiret dileseydi, elbette Allah'ı ziyadesiyle affedici ve esirgeyici bulurlardı."⁵⁰ Taberî bu âyetin iniş sebebinin şu şekilde açıklamıştır: Biri Müslüman ve diğeri Yahudi olan iki kişi, aralarındaki anlaşmazlığın çözüme kavuşturulması için Yahudilerin ileri gelenlerinden Kâb b. Eşref'e gitmişlerdi. Bunun üzerine bu ayet ile bunun devamında gelen ayet-i kerîme nazil olmuş ve Müslümanların anlaşmazlıklarını Hz. Peygamber'e (sas) götürmeleri emir buyrulmuştur.⁵¹ Buradan anlaşılıyor ki ayette nefislerine zulmettiği belirtilen birtakım kimselerden bahsedilmekte ve onların işledikleri hatadan ötürü bizzat kendilerinin Allah Teâlâ'dan bağışlanma dilemelerinin yanında, Hz. Peygamber'in de (sas) onlar için bağışlanma dilemesi halinde Allah Teâlâ'nın kendilerini bağışlayacağı haber verilmektedir. Bu ayet-i kerîme de bu hususa açıkça delalet etmektedir.

⁴⁴ el-Mâide 5/35.

⁴⁵ Ebû Ca'fer Muhammed b. Cerîr b. Yezîd et-Taberî, *Câmi'u'l-beyân 'an te'vili âyi'l-Kur'ân*, thk. Ahmed Muhammed Şakir (Beyrut: Müessesetü'r-Risâle, 2000), 10/450; Ebû İsâ Muhammed b. İsâ b. Sevre (Yezîd) et-Tirmizî, *es-Sünen* thk. Beşşar Avvâd Ma'ruf (Beyrut: *Dâru'l-Garbi'l-İslâmî*, 1998), "Daâvat", 118.

⁴⁶ Abdullah Tanrıku, *Vehhabilik* (Koyunoğlu Müze ve Kütüphanesi, 1. Defter, Arşiv no: 7266-10), 121-122.

⁴⁷ el-İsrâ 17/56-57.

⁴⁸ İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm* (Beyrut: Dâr'u İbn Kesîr, 2001), 3/12-15.

⁴⁹ İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm* (Beyrut: Dâr'u İbn Kesîr, 2001), 3/46.

⁵⁰ en-Nisâ 4/64.

⁵¹ Taberî, *Câmi'u'l-beyân 'an te'vili âyi'l-Kur'ân*, 4/160.

Yûsuf sûresinde, Hz. Yûsuf'un (as) şu şekilde söylediği ifade edilmektedir: “Şu benim gömleğimi götürün de onu babamın yüzüne koyun, gözleri görecektir duruma gelir. Bütün ailenizi de bana getirin... Müjdeci gelince, gömleği yüzüne koyar koymaz Yakub tekrar görür hale geldi.”⁵² Buradan şu netice çıkar: Allah, Hz. Yûsuf'un (as) gömleğini Hz. Yakub'un (as) gözünün açılmasına vesile kılmıştır. Diğer yandan Allah'ın böyle bir vesile olmadan da Hz. Yakub'un (as) gözlerine şifa vermeye kâdir olduğu hususunda hiç şüphe yoktur. Hz. Yakub (as) da Allah Teâlâ'nın kendisine şah damarından daha yakın olduğunu yakından bilen bir peygamber olarak doğrudan doğruya Cenab-ı Hak'tan gözlerinin açılmasını istemeyi elbette bilmekteydi. Ancak burada bizler için bir ibret ve ders vardır. Bu ibret ve ders de yukarıda söylediğimiz gibi Hz. Yûsuf'un (as) gömleğinin vesile yapılmasıdır. Bir kimsenin kendisi için bağışlama istemesini başka birinden talep etmesi, Cenab-ı Hak'ka daha yakın olmak için vesile arama işini yüce Allah'ın kötülememesi, Hz. Yûsuf'un (as) gömleğini Hz. Yakub'un (as) gözünün açılmasına vesile kılmış olması tevessüle açık birer işaretir.

6. Tevessülün Sünnetten Delilleri

Hz. Peygamber'in (sas) söz ve davranışlarında tevessüle işaret eden dolaylı ve açık günümüze intikal eden birçok rivayet mevcuttur. Bunların birçoğu izahlarıyla birlikte bu bölümde sunulacaktır.

Ebû Saîd el-Hudrî'nin (ö. 74/693) rivayet ettiği bir hadiste, Hz. Peygamber (sas) şöyle buyurmuştur: “Kim namaza gitmek üzere evinden çıktıktan sonra bu duayı okursa, Allah, rahmetiyle ona yönelir ve yetmiş bin melek o kişinin günahlarının bağışlanmasını diler. ‘Allahım! Senden isteyenlerin senin katındaki hakkı için senden istiyorum. Ve şu yürüyüşüm hakkı için de senden istiyorum. Çünkü ben ne kibirlenmek ne böbürlenmek için ne görsünler ne de duysunlar diye evden çıktım. Ben senin gazabından sakınmak ve senin rızan için evden çıktım. Bu sebeple beni cehennem ateşinden korumanı ve günahlarımı öğretmeni senden istiyorum. Şüphesiz senden başka hiç kimse günahları örtemez.’”⁵³

Nakledilen hadis-i şerifte, “Senden isteyenlerin senin katındaki hakkı için senden istiyorum” cümlesi, Allah katında makamı yüksek bir zatın hakkı için Allah'tan bir şeyin talep edilmesi, tevessüle açık bir şekilde delalet etmektedir. Dikkat edilmesi gereken nokta şudur: Bir ihtiyacın giderilmesi veya bir günahın affedilmesi için başvurulması gereken mercinin Allah (cc) olduğu unutulmaması gerekir. Ancak yaptığı ameller neticesinde, Allah'ın lütfu keremine mazhar olmuş bir zat ile tevessül ederek ihtiyaçlarının giderilmesi de meşru görülmüştür.

Hz. Peygamber (sas) zamanında gözleri görmeyen bir zat Allah Resulüne gelerek gözlerinin açılması için dua etmesini talep etmiştir. Rivayette şöyle geçmektedir: Âmâ olan bir adam Hz. Peygamber'e gelerek, “Bana afiyet vermesi (gözlerimin açılması) için Allah'a dua et ey Peygamber” dedi. Efendimiz: “Eğer dilerse dua edeyim; dilerse de bu hâline sabret. Şüphesiz bu hâline sabretmen senin için daha hayırlıdır” buyurdular. Adam ısrarla, “Allah'a dua et” diye karşılık verdi. Bunun üzerine Resul-i Ekrem adama, güzel bir abdest almasını ardından da şu şekilde Allah'a iltica etmesini emretti.

⁵² Yûsuf 12/93-96.

⁵³ İbn Mâce, *es-Sünen*, thk. Muhammed Fuâd Abdulbâki (y.y.: Dâru İhyâi'l-Kütübî'l-Arabî, tsz.), “Mesâcid”, 14.

“Allah’ım! Senden istiyorum ve sana rahmet peygamberi olan Hz. Muhammed ile yöneliyorum. Yâ Muhammed! Şu hacetimin giderilmesi için Rabbim’e seninle yöneldim. Allah’ım! O’nu bana şefaatchi kıl.”⁵⁴ Sahih kaynaklarda geçen bu hadîs-i şerifte, yaşayan bir zât ile tevessülün meşru görüldüğü ve “...sana, rahmet peygamberi ile yöneliyorum, Yâ Muhammed şu hacetimin giderilmesi için Rabbim’e seninle yöneldim...” ifadesi hiçbir şüpheye mahal vermeyecek tarzdadır. Burada Hz. Peygamber (sas) tevessülün öğretimini açık bir şekilde göstermektedir.

Hız. Ömer’in rivayet ettiği bir hadis ise şöyledir: “Hz. Peygamber’den umre yapmak için izin istedim. Bana izin verdi ve ‘Kardeşim bizi de duanda unutma’ buyurdu. Bununla bana öyle bir söz söylemiş oldu ki, tüm dünyaya sahip olsam beni o kadar sevindirmezdi.”⁵⁵ *Kütüb-i Sitte*’de yer alan bu rivayet, Allah Teâlâ nazarında kıymetli olan salih kulların duasını almanın caiz, meşru ve vaki olduğuna işaret eder. Zira Hz. Peygamber’in (sas) sünneti olduğu için de bu hareket, teşvik edilmesi gereken bir husustur. Ayrıca Allah katında makamı kendisinden düşük bir zattan da dua istemenin bir sakıncası olmadığı görülmektedir. İhtiyacının giderilmesi için başkasından dua istemek, dua ile tevessül etmenin açık bir göstergesidir. Dolayısıyla bu rivayet de konumuza delalet etmektedir.

7. İlmî Kitaplarda Tevessül

İlmî kitaplarda; Hz. Adem’in Hz. Peygamber (sas) ile ilgili olan tevessülü, yaşayan ve vefat eden salih zatlar ile yapılan tevessül, ameller ile yapılan tevessül ve farklı tevessül çeşitlerini ele alan birçok kitap yazılmıştır. Yukarıda zikrettiğimiz ayet, hadis, tevessül örnekleri ve daha zikredemediğimiz pek çok rivayet ve aşağıda değineceğimiz isimler, tevessülü câiz ve meşru gören veya tevessülün câiz olduğunu gösteren delilleri zikreden müelliflerden bir kısmına aittir.

Hâkim en-Nisâbü’rî (ö. 405/1014) *el-Müstedrek* adlı kitabında Hz. Adem’in Hz. Peygamber (sas) ile tevessülde bulunduğunu zikretmiş ve sahih olduğuna hükmetmiştir. Ebû Bekir el-Beyhakî (ö. 458/1066) *Delâilü’n-Nübüvve* adlı eserinde yukarıda sözünü ettiğimiz tevessül hadisini ve daha başka rivayetleri de zikretmiştir. Celâleddin es-Süyûtî (ö. 911/1505) *el-Hasâisü’l Kübrâ* adlı eserinde yukarıda zikrettiğimiz hadisi zikretmiştir. Ebû’l-Ferec İbnü’l Cevzî (ö.597/1201) *el-Vefâ* adlı eserinde mezkûr hadisi ve tevessül ile ilgili daha başka rivayetleri zikretmiştir. Kadı İyâz (ö. 544/1149) *eş-Şifâ* adlı eserinde konuyla ilgili birçok rivayete yer vermiştir. Ali el-Kârî (ö. 1014/1605) Kadı İyâz’ın adı geçen eserine yazdığı şerhte ilgili rivayetlere yer vermiştir. Şehâbeddin el-Hafâcî (ö.1069/1659) Kadı İyâz’ın adı geçen eserine yazdığı şerhte ilgili rivayetlere yer vermiştir. Kastallânî (ö. 923/1517) *el-Mevâhibü’l-Ledünniyye* adlı eserinde konumuzla ilgili rivayetleri zikretmiştir. Nevevî, *el-İzâh*; İbn Hacer el-Heytemî (ö. 974/1567), *el-Cevherü’l Munazzam*; İbnü’l Cezerî (ö. 833/1429), *Uddetü’l Hisni’l Hasîn*; Şevkânî (ö. 1250/1834), *Tuhfetü’z-zâkirîn*; Subkî (ö. 756/1355) *Şifâ’ü’s-Sekâm*; İbn Kesîr (ö. 120/738), *Tefsirü’l Kurâni’l-Azîm*; İbn Hacer el-Askalânî (ö. 852/1449), *Fethü’l-Bârî*; Kurtubî gibi âlimler eserlerinde tevessül konularını işlemiş ve bu konu ile ilgili önemli eserleri kaleme almışlardır. Şüphesiz ki tevessülün câiz olduğunu söyleyen âlimler burada isimleri sayılanlardan ibaret değildir. Bu kısım ile bundan önceki kısımda naklettikleri rivayetlere yer verdiğimiz veya tevessülde bulun-

⁵⁴ Hâkim en-Nisâbü’rî, *el-Müstedrek* (Beyrut: y.y., 1990), 4/138.

⁵⁵ Ebû Dâvûd, *es-Sünen* (Beyrut: y.y., 1988), “Vitr”, 23.

duklarını naklettığımız fıkıh ve hadis imamları yanında burada rivayetlerini ve tevessüllerini zikretmediğimiz yüzlerce âlim hep aynı noktada ittifak etmişlerdir.⁵⁶

Delillerin Değerlendirilmesi ve Sonuç

Bu çalışmada ele alınan görüşler ve deliller değerlendirildiğinde kabul gören üç tevessül çeşidi ortaya çıkmaktadır: Esmâ-i Hüsnâ (Allah'ın isim ve sıfatları) ile yapılan tevessül, hayatta olan bir insandan dua talebi ve salih amel ile tevessül. Bu üç tevessül çeşidi İslâm âlimleri arasında ittifakla kabul görmüş, teşvik ve tavsiye edilmiştir. Hz. Peygamber (sas) başta olmak üzere peygamberlerle, meleklerle ve salih insanlarla duada tevessül etmenin hükmü hakkında âlimler arasında sünnet-bidat bağlamındaki tartışmalar oldukça muahhar bir dönemde başlamıştır. Daha öncesinde İslâm toplumunda var olan bir durum olmasına rağmen âlimlerden hiç kimse bunun açıkça bidat olduğunu veya câiz olmadığını söylememiştir. İbn Teymiyye ile başlayan bu tartışmanın günden güne canlandığı belirtilmiştir. Allah katında peygamberlerin ve velilerin dünya ve ahiret hayatlarındaki makamlarının yüksek mertebede olduğu görülmüştür.

Bu durumda, tevessülde peygamberleri ve salih zatlara vesile eden kişinin niyeti, isteğini bu kişilere arz edip kendilerinden talepte bulunmak olmamalıdır. Makamlarını vesile kılarak isteyeceği şeyi Allah'tan istemelerinin ise yerinde bir davranış olacağı sonucuna varılmaktadır. Tevessülde bulunan kişinin niyetinin çok önemli olduğu, salih amel veya salih bir zat ile tevessülde bulunan kimse- nin, dualarını kabul etme ve ihtiyaçlarını giderme yetkisinin yalnızca Allah'a ait olduğuna inanması gerektiği tespit edilmiştir. Ayrıca vesile kılınan amelin veya kişinin, ihtiyaçları giderme istitaatinin bulunmadığının belirtilmesi ve tevessülde bulunan kişinin, niyetini buna göre tahsis etmesi gerektiği sonucuna varılmıştır.

Kaynakça

- Atiyye, İ. A. *el-Bid'atu tahdîduhâ ve mevkîfu'l-islâmi minhâ*. Beyrut: Dâru'l-kütübi'l-ilmîyye, 1980.
- Buhârî, Ebû Abdillâh Muhammed b. İsmail el-. *el-Edebü'l-Müfred*. İstanbul: Çağrı Yayınları, 1992.
- Dimaşkî, Ebu Eymen ed-. "Vesile". *Şâmil İslâm Ansiklopedisi*. İstanbul: Dergah Ofset, 1999.
- Ebû Dâvûd Süleymân b. el-Eş'as b. İshâk es-Sicistânî el-Ezdî. *es-Sünen*. Beyrut: y.y., 1988.
- Gazzâlî, Ebû Hâmid Muhammed. *İhyâ'ü 'ulûmi'd-dîn*. İstanbul: Çelik Yayınları, 2016.
- Güler, Z. "Vesile ve Tevessül Hadislerinin Kaynak Değeri". *İLAM Araştırma Dergisi* 2/1 (1997), 83-132.
- İsfahânî, Râgıb -el. *el-Müfredât*, nşr. Safvân Adnân Dâvûdî. Dimaşk: y.y., 1992.
- İbn Kesîr, Ebu'l-Fidâ İmâdüddîn İsmail ed-Dimaşkî. *Tefsîrû'l-Kur'âni'l-Azîm*. Beyrut: Dâr'u İbn Kesîr, 2001.
- İbn Mâce, Ebû Abdillâh Muhammed b. Yezîd Mâce el-Kazvînî. *es-Sünen*. thk. Muhammed Fuâd Abdalbâki. y.y.: *Dâru İhyâi'l-Kütübi'l-Arabî*, tsz.

⁵⁶ Burada saydığımız isimleri Seyyid Muhammed b. Alevî, *Mefâhîm Yecîb en Tüsannah* adlı eserinde (s. 162-164) zikretmiştir.

- İbn Manzûr, Muhammed b. Mükerrrem. *Lisânü'l-'Arab*. Beyrut: Dâr'u Sadr, 1994.
- İbn Teymiyye, Takıyyüddîn. *Kâide-i Celile fi't-Tevesül ve'l-Vesîle*. thk. Rabî'b. Hâdî Umeyr el-Medhalî. Acman: Mektebetü'l-furkân, 1422/2001.
- İbn Teymiyye, Takıyyüddîn. *Mecmû'u'l-fetâvâ*. thk. Abdurrahman b. Muhammed b. Kâsım. Medine: Mucemme'u'l- Melik, 1995.
- İbn Teymiyye, Takıyyüddîn. *Resâil ve Fetâvâ*. thk. Muhammed Reşîd Rızâ Muhammed el-Enver Ahmed el-Baltacı. Kahire: Mecmûatü'r-resâilî'l-kübrâ, 1992.
- Kademoğlu, M. R. "Sâlih". *Şâmil İslâm Ansiklopedisi*. İstanbul: Dergah Ofset, 1999.
- Kara, M. *Dervişin Hayatı Sûfinin Kelâmı*. İstanbul: Dergâh Yayınları, 2005.
- Karagöz, İ. *Kur'an'a Göre İnsana Verilen Görev ve Değer*. İstanbul: Çelik Yayınları, 1996.
- Kastallânî, Ahmed b. Muhammed el-. *el-Mevâhibü'l-ledünniyye bi'l-minahi'l-Muhammediyye*. Beyrut: y.y., 1991.
- Kur'ân Yolu*. Erişim 10 Ekim 2023. <https://kuran.diyaret.gov.tr/>
- Münâvî, M. A. *el-Mecmû'u'l-Fâ'ik min (fi) hadîsi hâtimeti rusûli'l-halâ'ik*. Riyad: y.y., 1409.
- Nesâî, Ebû Abdirrahmân Ahmed b. Şuayb b. Alî en-. *Kitâbü's-Süneni'l-Kübrâ*. thk. Abdülgaffar el-Hasen. Beyrut: Dâru'l-kütübî'l-ilmîyye, 1991.
- Nisâbü'rî, Hâkim en-. *el-Müstedrek*. Beyrut: y.y., 1990.
- Rızâ, Muhammed Reşîd. *Tefsîrü'l-Menâr*. Beyrut: y.y., 1999.
- Şâh, I. Âlemgîr. *Fetavâyü'l-Hindîyye*. Bulak: y.y., 1310.
- Taberî, Ebû Ca'fer Muhammed b. Cerîr b. Yezîd et-. *Câmi'u'l-beyân 'an te'vîli âyi'l-Kur'ân*. thk. Ahmed Muhammed Şakir. Beyrut: Müessesetü'r-Risâle, 2000.
- Tanrıkulu, A. *Vehhabilik*. 1. Defter. Arşiv no: 7266-10. Koyunoğlu Müze ve Kütüphanesi.
- Tıblavî, Mahmud Sa'd. *İbn Teymiyye'de Tasavvuf*. İstanbul: İnsan Yayınları, 1989.
- Tirmizî, Ebû İsâ Muhammed b. İsâ b. Sevre (Yezîd) et-. *es-Sünen*. thk. Beşşar Avvâd Ma'ruf. Beyrut: Dâru'l-Garbi'l-İslâmî, 1998.
- Yavuz, Y. Ş. "Tevessül". Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi. 41/6-8. İstanbul: TDV Yayınları, 2012.
- Yıldırım, A. *Tasavvufun Temel Öğretilerinin Hadislerdeki Dayanakları*. Ankara: TDV Yayınları, 3.Basım, 2013.
- Yılmaz, Ö. *Geçmişten Günümüze Tasavvuf ve Tarikatlar*. Ankara: Akçağ Yayınları, 4.Basım, 2021.